

СУБ'ЄКТИВНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИТУАЦІЇ В СИСТЕМІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОСОБИСТІСТЮ

УДК: 159.923

Санніков Олександр Ілліч

Доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри теорії та методики практичної психології, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса (Україна)

Анотація. У статті викладені результати аналізу механізму вибору і прийняття рішень особистістю. Описано існуючі уявлення про вибір, прийняття рішення і співвідношення між ними в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Встановлено, що прийняття рішення є наслідком суб'єктивних трансформацій життєвої ситуації. Запропоновано класифікацію реальних і віртуальних життєвих ситуацій. Уточнено зміст, компоненти та психологічну сутність досліджуваного феномена – суб'єктивної трансформації ситуації. Запропоновано авторську концепцію психологічної системи прийняття рішень особистістю. Визначено основні поняття і дана інтерпретація елементів системи: рішення, життєве рішення, ситуація, життєва ситуація, віртуальна ситуація, критерії прийняття рішення. Виділено критерії відповідності прийнятого рішення вимогам системи: ситуативність життєвого рішення, структурна цілісність, функціональна корисність, суб'єктивна корисність. Описано функції і дії, які виконує система прийняття рішень на кожній трансформації. Показана активність різних поєднань компонент системи на кожній трансформації. Представлено результати аналізу і структурну схему даної психологічної системи, особливості трансформації життєвої ситуації, що спрямовані на вибір, прийняття і реалізацію прийнятого рішення особистістю.

Ключові слова: прийняття рішення, життєвий вибір особистості, механізм прийняття рішень, компоненти ситуації вибору.

Постановка проблеми дослідження. рії прийняття рішень, оскільки стосується, У статті наведено основні результати теорети- перш за все, психології вибору особистості. В ко-емпіричного дослідження прийняття рі- останні роки також стали більш жорсткими шень особистістю. Розробка даної проблеми вимоги практики професійного консультуван- обумовлена не тільки вимогами розвитку тео- ня, в силу збільшення втрат особистості (і

психологічних, і фінансових, і часових) від неопрацьованості даної проблематики. Це пов'язано не тільки з пошуком і виділенням детермінант прийняття рішень для різноманітних умов життєдіяльності особистості, з розумінням ролі і місця психічних процесів, станів і властивостей особистості, що приймає рішення, з виділенням і описом механізмів вибору особистості в системі її цілеспрямованої активності і свідомої діяльності.

У теперішній час комплексні теоретико-експериментальні дослідження, які проведено з даної проблематики в нашій країні і за кордоном, знайшли своє відображення в ряді теорій і концепцій прийняття рішень. Результати виконаних робіт підтвердили значущість і рівень новизни теоретико-методологічних побудов цілої групи сучасних вчених, а виконане ними узагальнення додало концепціям логічну строгість, структурну та системну завершеність. До концепцій, що мають найбільшу значущість для цілей цього повідомлення, необхідно віднести наступні: акмеогуманістичну концепцію прийняття стратегічних життєвих рішень (Л. В. Помиткіної) і прийняття рішень у педагогічній діяльності (В. М. Чернобровкіна), прийняття рішень як інтегрального психічного процесу (А. В. Карпова) і множинної функціонально-рівневої регуляції прийняття рішень (Т. В. Корнілової) [4; 5; 8; 12].

Разом з тим, для абсолютної більшості існуючих концепцій, незважаючи на визнання

за властивостями особистості важливої ролі в прийнятті рішень, безлічі спроб їх врахування під час розробки теоретичного конструкту концепцій, при створенні авторського методичного інструментарію, при формуванні системи доказів висловлених гіпотетичних припущень, – для всіх цих ситуацій характерним є сформоване під впливом обставин упущення. Воно полягає в слабкому розробленні механізму вибору і прийняття рішень особистістю, того психологічного конструкту, який би пов'язав воедино саму особистість, її властивості, фактори і умови, які впливають на них в ситуації прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних дослідників під «прийняттям рішення» розуміють «вольовий акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності» [2; 3]. Більш вузько «рішення» трактується як вибір одного з наявних альтернативних варіантів дій (в найпростішому випадку – між дією або бездіяльністю). Аналізуючи стан проблеми регуляції вибору в «закритих» ситуаціях, Т. В. Корнілова вважає прийняттям рішення «вибір людини в умовах невизначеності», тим самим ототожнюючи обидва поняття [5]. З системних позицій поняття «вибір» аналізує Г. О. Балл, який під вибором розуміє фрагмент функціонування активної системи (особистості) в ситуації з певними ознаками [1, с. 102–103]. Дослідники визнають, що рі-

шення є ефектом цілісної структури особистості, в якому відбиваються і опосередковуються зовнішні впливи – події і обставини життя.

Демонстрація складності і багатоаспектності проблеми, яка розглядається, знайшла відображення у визначенні, що запропонувала Л. В. Помиткіна. Прийняття стратегічних життєвих рішень, на її думку, «є складним особистісно детермінованим циклічним процесом, який відбувається на основі психічного обороту, актуалізує ціннісно-мотиваційні, емоційно-чуттєві, інтелектуальні і вольові психологічні механізми і призводить до життєвого самовизначення (при виборі професії, супутника життя, власної життєвої позиції), зменшення невизначеності вихідної ситуації вибору» [8, с. 309].

Наявність безлічі пересікань в змісті досліджуваних понять, нерідко призводить до штучного поділу єдиного явища на «життєвий вибір» і «життєве рішення». На наш погляд, слід внести уточнення в наведені формулювання. По-перше, вибір варіанту є не джерелом прийняття рішення, а наслідком особистісних трансформацій, завершенням реального вибору конкретного варіанту рішення особистістю і наданням переваги одній з можливих альтернатив перед всіма іншими. Вибір, тим самим, є актом актуальної самореалізації цілісної особистості, яка здатна і прагне до саморозвитку.

Результати виконаних нами досліджень

показують, що саме прийняття рішення багато в чому визначає змістовні, процесуальні та результативні параметри життєдіяльності особистості. Відповідно, «ціна помилки» за неадекватний вибір особистості, можливі неправильні рішення, надзвичайно висока. В силу цього прикладні дослідження раціоналізації складних видів діяльності, оптимізації життєвого шляху особистості, також повинні враховувати закономірності прийняття рішення і в цьому безпосередня практична значущість вивчення як особистості в цілому, так і безпосередньо того, що забезпечує прийняття рішень особистістю. Параметри прийнятих рішень у багатьох випадках вже не просто в більшій чи меншій мірі залежать від особистості, але і безпосередньо нею визначаються.

Аналіз дає підстави вважати, що прийняття рішення не входить в структуру діяльності, гри або навчання, а існує самостійно і здійснює керування компонентами цих структур (проекує, оцінює, відкладає, реалізує, координує), залишаючись в тіні латентного періоду реалізації кожного компоненту. Крім того, значна частка часу йде на узгодження прийнятого рішення, самого факту рішення і його особливостей при «проходженні» стадій або етапів. Необхідно зробити акцент на тому, що насправді завершення кожного з етапів гри або діяльності, наприклад діяльності психолога – професійного консультанта, передбачає різні рішення, які не збігаються ні за метою, ні за формою, ні за змістом, і стають, таким чи-

ном, супідрядними крупнішому рішення – вирішенню проблеми клієнта.

Настільки ж значимою є роль подібних досліджень в удосконаленні професійного навчання, в психології професійного і життєвого самовизначення, в організації професійного відбору, у розвитку психологічної теорії прийняття рішень (Г. О. Балл, А. В. Карпов, В. О. Моляко, С. Плаус, В. А. Роменець, В. М. Чернобровкін) [1; 4; 6 – 9; 12]. Спираючись на сформовані на сьогоднішній час теоретичні концепції і моделі прийняття рішення, враховуючи вітчизняний досвід вивчення факторів, які впливають на ефективність вибору в різноманітних умовах життєдіяльності, ми пропонуємо психологічну систему прийняття рішень особистістю.

Мета статті – теоретичне обґрунтування механізму трансформації реальної і віртуальної ситуації вибору в психологічній системі прийняття рішень особистістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначимо деякі вихідні поняття. Прийняття рішення особистістю – це, перш за все, особистісний вибір з альтернативних можливих варіантів, які детерміновані психологічною організацією особистості, за участю різнорівневих характеристик, і в той же час відображають цілісність особистості. Прийняття рішення – це специфічний, життєво важливий прояв активності особистості, що здійснює вибір варіанту, найкращого з можливих, або тих, що суб'єктивно сприймаються особи-

стістю як такі для вирішення життєвої ситуації.

Нам представляється, що «рішення», як результат і продукт психологічної системи – це *система* організації і регуляції життєдіяльності людини, в центрі якої знаходиться особистість, яка приймає не тільки рішення, а й відповідальність за нього. Система життєвих рішень особистості знаходиться в постійному русі, зміненні, в процесі організації і регуляції, який протікає все життя, що робить регуляторний компонент психологічної системи прийняття рішень стрижневим, опорним і системоутворюючим [10].

Майже будь-яке обговорення проблеми завершується рішенням як таким, тобто є початковою точкою для подальшого розгортання дій. Але насправді рішення не є початком, це результат дуже тонкої і розвезистої роботи, яка виконана особистістю. Тому виникла необхідність залучити до сфери уваги не тільки сам акт прийняття рішення, а й простір, стадію «передрішення», яка його формує і визначає його спрямованість, і, як наслідок – розглянути прийняття рішення як складне психічне явище.

Виявилось, що прийняття рішення неможливо без цієї стадії, що визначає які саме обставини повинні бути враховані, з якого набору потрібно вибирати дії або формувати систему дій, що найбільш адекватні умовам оцінюваної ситуації і відповідають вимогам компонент психологічної системи прийняття рі-

шення. Тому використання терміну «*рішення*» не повинно бути гіпнотизуючим фактором, це є кінцевий акт однієї реалізації практично безперервної і дуже розгалуженої психологічної системи – системи прийняття рішення, і початок іншої.

На наш погляд, неможливо здійснити рішення, взагалі не включене в якусь ситуацію, не спрямоване на якийсь позитивний результат для особистості, неможливо прийняти рішення, яке в майбутньому не обіцяє особистості ніякого корисного ефекту. Отже, якщо говорити про прийняття рішення, то в психологічному розумінні воно може бути представлено такою замкнутою психологічною системою, яка призначена саме для прийняття рішень. Система являє собою відносно стійку структурну організацію властивостей особистості, що виконують активне перетворення, організацію та упорядкування елементів і факторів навколишнього або віртуального середовища, котрі мають вплив в життєвій ситуації, використовуючи для цього ресурси та можливості особистості по трансформації параметрів поточної ситуації життєдіяльності [10; 11].

Поштовхом, вихідним моментом в прийнятті рішення можна вважати ситуацію, елементарний акт життєдіяльності, образ сприйняття, який містить поточний стан зовнішніх умов (фізичного і соціального середовища), і внутрішніх умов особистості. Ситуація стає життєво важливою з моменту її «прийняття» особистістю на основі оцінки її

суб'єктивної важливості і значущості, стає пусковим механізмом, мотивом і джерелом розгортання психологічної системи прийняття рішень. Усвідомлення особистістю ситуації як життєвої, її оцінка, визначення її «призначення» або «статусу» як невизначеної, складної або загрозової, тобто суб'єктивне сприйняття життєвої ситуації є системоутворюючою психологічною системою прийняття рішень, підставою формування або трансформації системи при змінненні суб'єктивної оцінки умов життєвої ситуації і формулювання вимоги – прийняття рішення. *Життєва ситуація* – це усвідомлення особистістю протиріччя між намірами, бажаннями і уявленнями, з одного боку, і реальними результатами самореалізації (актами поведінки, вчинками) або обставинами і умовами, в яких особистість себе реалізує, з іншого.

Виділення життєвої ситуації в якості зовнішнього джерела активності особистості в прийнятті рішення обумовлено рядом причин. По-перше, життєдіяльність особистості і взаємодія з соціумом супроводжується постійним виникненням і розв'язанням різноманітних життєвих ситуацій. При цьому суб'єктивна оцінка ситуацій може відносити їх до важливих або неважливих (значущих або незначущих), а по сфері їх застосування до етичних (моральних, духовних), економічних, правових, життєвих (екстремальних, екзистенціальних) і ін. По-друге, всі різновиди життєвих ситуацій безпосередньо відображають інтере-

си, наміри особистості, оскільки містять психологічну складову, мають високу для неї значущість, виражене емоційне забарвлення і переживаються особистістю. По-третє, розв'язання життєвої ситуації, її подолання, передбачає активність особистості, концентрацію зусиль і вчинення дій, прояв волі, мобілізацію особистісних ресурсів, які необхідні для подолання ситуації і в сукупності забезпечують прийняття життєвого рішення.

Необхідно відразу обмовитися, що будь-яке представлення життєвої ситуації як синтезу структурних компонент може бути адекватним лише при дотриманні певних припущень. Відомо безліч ситуацій, які сприймаються особистістю як загрозові, які насправді не є такими. Вони верифікуються таким чином в силу особливостей емоційного складу особистості. У разі, коли в якості фактора вибору виступає інша особистість (інший суб'єкт життєдіяльності), число неконтрольованих змінних особистістю (її свідомістю) багаторазово збільшується. Роль фактору вибору може зіграти навіть психоемоційний стан іншого (у сприйнятливої особистості спрацьовує ефект сугестії, «зараження» станом суб'єкта, який спонукає до вибору). Нарешті, не можна забувати про те, що прийняття рішень не тільки складне психічне явище (рівноцінний поняттю «вибір» у філософській культурі або в психотерапевтичній практиці). Прийняття рішень виступає в життєвій ситуації і як джерело психічного стану, одночасно будучи характерис-

тикою особистості – її здатністю приймати рішення, особливо яскраво вираженою в екстремальних умовах. Більшість життєвих ситуацій, які вимагають від особистості прийняття рішення, практично завжди викликають змінення психоемоційного стану (поява занепокоєння, тривоги, переживань).

Стосовно до життєвих рішень поняття ситуації має бути не тільки переглянута, але і в значній мірі розширене. Йдеться про *віртуальні ситуації* досягнення мети, необхідні для прийняття життєвого рішення. Вони існують уможливно, розгорнуті в свідомості особистості, не пов'язані ані з реальними зовнішніми обставинами, ані з поточним часом, є продуктом свідомості особистості і середовищем розгортання психологічної системи прийняття рішення.

До класу віртуальних ситуацій можна віднести:

- намір прийняти рішення з життєво важливого для особистості питання (встановлення відносин з партнером по бізнесу, пошук супутника життя, розірвання шлюбних відносин і т.п.);
- прийняте раніше рішення, але відкладене в силу неможливості його реалізації;
- спонтанне рішення особистості, яке не відноситься до ситуації, що склалася. Функцію каталізатора для прийняття життєвого рішення і розгортання необхідних дій по його реалізації може виконувати рішення, яке знаходиться у особистості на контролі;

- послідовне рішення особистості (ланцюг послідовних рішень), коли реалізоване перше рішення створює умови і можливість для прийняття наступного.

Включення віртуального компонента в розуміння ситуації вимагає уточнення використовуваного поняття «життєве рішення». «Життєве рішення» – дана в умовах певної або віртуальної життєвої ситуації мета, яка повинна бути досягнута перетворенням умов конкретної ситуації відповідно до певної процедури, критеріїв оцінки та правил вибору.

Таким чином, ситуація прийняття рішення є не тільки структурною одиницею життєдіяльності. Ситуація уявляє собою *суб'єктивне відображення особистістю* взаємодії з реальним або віртуальним середовищем як системою об'єктивних умов прийняття рішення, що суб'єктивно конструюються і які спонукають і опосередковують її активність в предметному і соціальному просторі життєдіяльності. Зміст ситуації визначає її суб'єктивну інтерпретацію, когнітивно-емоційну репрезентацію ситуації в свідомості, яка в свою чергу, і «спонукає» особистість зробити вибір і прийняти рішення. Очевидно, що життєва ситуація допускає нескінченну різноманітність варіацій життєвих рішень.

Оцінка особистістю необхідності прийняття рішення, розгортання психологічної системи, пошук варіанту вибору, прийняття та реалізація рішення здійснюються шляхом декількох суб'єктивних трансформацій життєвої

ситуації, які передбачають виконання певних процедур усіма її компонентами. Структуру системи прийняття рішення особою утворюють компоненти особистісного блоку, блоку взаємодії з середовищем і компоненти рішимості (рис. 1).

Перша трансформація (Cj1) забезпечує формування образу життєвої ситуації, передбачає активність «емоційного компоненту» і компоненту рішимості «орієнтація на прийняття життєвого рішення». Система визначає емоційне ставлення, спосіб взаємодії з життєвою ситуацією, здійснює оцінку і виділення ознак для віднесення ситуації до певної групи (визначеність, ризик, невизначеність). Емоційний компонент здійснює виділення в середовищі емоціогенних елементів, регулювання побудови образу життєвої ситуації, а компонент рішимості забезпечує «прийняття» особистістю ситуації і як наслідок – розгортання психологічної системи прийняття рішень.

Друга трансформація (Cj2) припускає два варіанти. Метою першого варіанту є порівняння характеристик «прийнятої» життєвої ситуації з варіантами рішень, що були прийняті раніше і зберігаються в індивідуальному досвіді, і оцінкою параметрів умов, в яких вони приймалися. Якщо збіг реальний (або суб'єктивна оцінка збігу неадекватна) – рішення приймається одночасно з подальшою оцінкою можливих наслідків. Другий варіант реалізується із залученням компоненти рішимості – «орієнтації на прийняття рішення». Одночас-

но з цим, «*рішуність*» особистості забезпечує виконання оцінки ситуації (об'єкту, факторів прийняття рішення і умов середовища) за параметрами ризикованості і невизначеності, що припускає використання різних форм і типів прийняття рішення (спонтанне, ситуативне, авантюрне і ін.). Результати оцінки стають підставою когнітивному компоненту для висунення варіантів прийнятого рішення з урахуванням отриманої суб'єктивної оцінки.

У *третьій трансформації* (Cj3, Cj4) взаємодія компонентів системи («орієнтації» і «розумності» рішуності, когнітивного і мотиваційного компонентів) направлена на ґрунтовний аналіз і продуманий пошук єдиного можливого або безлічі припустимих варіантів вибору, оцінку можливості задоволення мотиву, досягнення мети, урахування «за» і «проти», попередню оцінку наслідків реалізації прийнятого рішення.

Альтернативи, серед яких особистість реалізує свій вибір, не є діями по досягненню мети рішення, а являють собою різні мотиви, спонукання, потреби, актуальні для особистості в даний момент часу. Сила спонукання також не є підставою для прийняття рішення особистістю. Аналіз показує, що найчастіше наші вчинки визначаються потребою, яка реалізується мотивами досягнення, безпеки або обов'язку, і відповідними мотивами до дій по їх реалізації. Трансформації та виключенню з образу життєвої ситуації підлягають всі елементи, які вже опрацьовані психологічної сис-

темою і не впливають на досягнення мети. Сумніви, супутні прийняттю рішення, можуть привести до повернення на попередні трансформації і до зворотності елементів життєвої ситуації в межах часу, відведеного особистістю і суб'єктивно достатнього для її корекції.

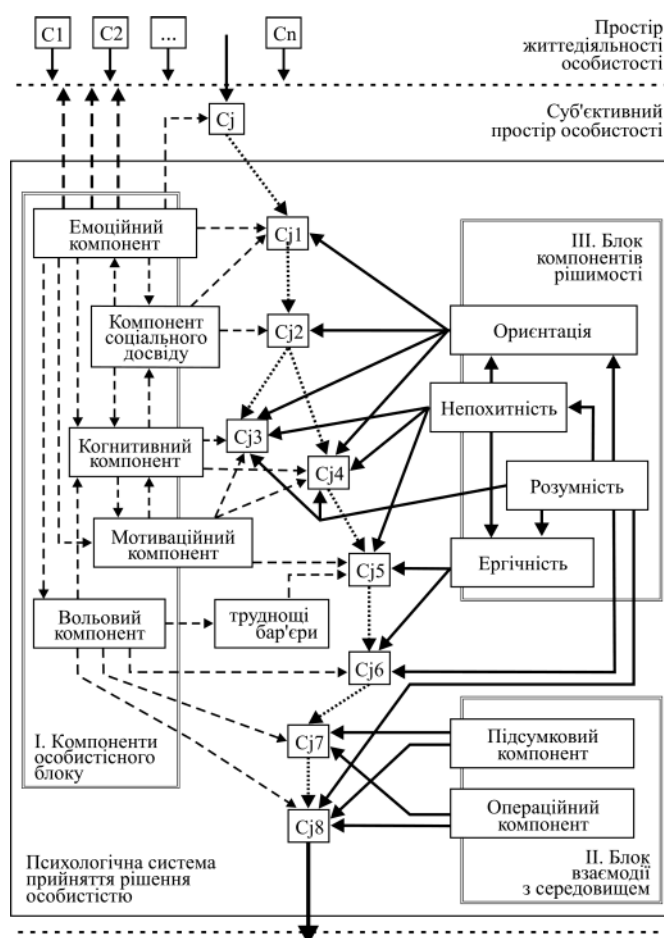

Рис. 1. Структурна схема психологічної системи прийняття рішення особистістю. Примітка: C1, ..., Ci, Cn – ситуації життєдіяльності; Cj1 – Cj8 – трансформації життєвої ситуації Cj.

Четверта трансформація (Cj5), найбільш відповідальна в прийнятті рішення для особистості, оскільки спрямована на досягнення кінцевого результату – рішення. І одно-

часно є найбільш складною в функціонуванні даної системи. Змістом трансформації є вибір єдиного варіанту з урахуванням безлічі умов і обмежень, які накладають компоненти системи: по-перше, оцінка досяжності цілі, що сформована особистістю (робота мотиваційного компоненту); по-друге, оцінка, пошук і знаходження засобів і можливих шляхів подолання бар'єрів і труднощів в ході реалізації вибору (робота вольового компоненту); по-третє, врахування соціальних норм і цінностей вибору для особистості (участь компоненту рішимості – «непохитності» в прийнятті рішення); по-четверте, порівняння варіантів вибору за критерієм несуперечності з існуючими в індивідуальному досвіді (контроль з боку «розумності» – компоненти рішимості); по-п'яте, забезпеченість варіанта вибору необхідними ресурсами (робота компоненти «ергічності»).

П'ята трансформація (Сj6) забезпечує перетворення вибору в рішення особистості. Перевага єдиної альтернативи декільком – не єдина умова для прийняття остаточного рішення. В рамках даної трансформації завершуються аналіз і облік наслідків вибору, уточнюється стратегія реалізації мети, перевіряються деталі і особливості досягнення мети вибору, оцінюється не тільки забезпеченість вибору ресурсами особистості, а й засобами реалізації прийнятого рішення. Принцип цієї трансформації життєвої ситуації: «Вибір зроблено – рішення прийнято!».

Шоста (Сj7) і *сьома (Сj8)* трансформації забезпечують реалізацію прийнятого рішення і контроль отриманих результатів. Образ рішення наповнюється змістом дій і безліччю деталей, що зберігаються в індивідуальному досвіді людини, а також результатами оцінки суб'єктивної і функціональної корисності прийнятого рішення для особистості. У випадку коли результат підтверджує корисність, варіант прийнятого рішення зберігається в індивідуальному досвіді особистості.

Рішення вважається прийнятим, якщо витримана відповідність критеріям ситуативності, структурної цілісності, функціональної та суб'єктивної корисності. Критерій ситуативності передбачає прийняття рішення особою в суб'єктивному просторі реальної або віртуальної життєвої ситуації. Критерій структурної цілісності визначає склад процесуальних характеристик і послідовність їх прояви в прийнятті рішення, включаючи елементи циклічності. Функціональна корисність відповідає умові функціонування психологічної системи прийняття рішення в допустимих межах. За межами функціональної корисності, особистість або не в змозі приймати рішення, або не досягає поставленої мети. Суб'єктивна корисність відображає здатність особистості під впливом вибору приводити об'єкт до корисного для особистості результату, що є відповідним до її суб'єктивних очікувань.

Прийняте особистістю рішення породжує вчинки і дії, спрямовані як на саму осо-

бу, так і на її оточення, яке або відчуває на собі наслідки прийнятого рішення, або задіється при його реалізації. Варіант правильно зробленого вибору «знімає» протиріччя, робить ситуацію зрозумілою, визначеною і вирішеною для особистості. У разі помилки, усвідомлення прийнятого рішення як потенційно невірною для умов даної ситуації, змінює умови психологічної стійкості, і як наслідок, може спричинити за собою значні втрати особистості.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні **висновки**:

1. Психологічна система прийняття рішень відображає цілісність особистості, яку утворюють взаємопов'язані і комплексно організовані елементи для вибору і прийняття рішення. Структура властивостей, що утворюють компоненти системи, носить явно виражений і стійкий характер, який зберігає свої характеристики в межах типу прийнятого життєвого рішення. Зміна умов даної життєвої ситуації або її типу, призводить до активізації тих властивостей особистості, які в сукупності забезпечать вибір і прийняття рішення. Саме в такій гнучкості виявляються можливості регуляторного компонента системи, основу якого складає рішимість – багатокомпонентна і цілісна характеристика особистості.

2. «Життєві рішення» представляють собою продукт психологічної системи організації і регуляції життєдіяльності людини, в центрі якої знаходиться особистість, що прий-

має рішення і відповідальність за нього. Система прийняття рішення утворена взаємопов'язаними і комплексно організованими компонентами, що відображають цілісність особистості (особистісні компоненти, компоненти взаємодії з середовищем і компоненти рішимості).

3. Досягнення мети – рішення, а також взаємодія мети і ресурсів вибору особистості здійснюється за допомогою суб'єктивної трансформації життєвої ситуації. «Запуск» трансформацій забезпечує активізацію необхідних ресурсів і їх взаємозв'язків для досягнення мети – прийняття рішення, оцінки суб'єктивної і функціональної корисності особистості в реальній або віртуальній життєвій ситуації.

4. Виділено ключові елементи, які є залученими в трансформацію життєвої ситуації: наявність логічної послідовності реалізації вибору; відбір та актуалізація необхідних ресурсів особистості для прийняття рішення; подолання бар'єрів і труднощів при виборі варіанту рішення; реконструкція життєвої ситуації, багатокритеріальна оцінка втягнутих у ситуацію елементів; вибір компонентів регулювання; включення соціальних компонентів (соціальних систем, умов), в яких здійснюється прийняття рішень і реалізація механізму трансформації.

5. Доведено, що «рішимість» особистості здійснює управління трансформаціями життєвої ситуації, актуалізує процеси активації і мобілізації різних ресурсів особистості

для досягнення мети з урахуванням критеріїв прийняття рішення.

Перелік використаних джерел:

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): Видання друге, доповнене / Г. О. Балл. – Житомир : ПП «Рута», Вид-во «Волинь», 2008. – 232 с. – С. 101-107.
2. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции [Текст]: учебное пособие / В. А. Иванников; 3-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 208 с.
3. Ильин Е. П. Психология воли: Учебное пособие / Е. П. Ильин; 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.
4. Карпов А. В. Психология принятия решения [Текст]: монография / А. В. Карпов; Ин-т психологии РАН; Ярослав. гос. ун-т имени П. Г. Демидова. – Ярославль : Б. и., 2003. – 240 с.
5. Корнилова Т. В. Толерантность к неопределенности и эмоциональный интеллект при принятии решений в условиях подсказки / Т. В. Корнилова // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – Т. 11. – № 4. – С. 19-36.
6. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С. 86-95.
7. Плаус С. Психология оценки и принятия решений / С. Плаус; пер. с англ. – М. : Информ.-издат. дом «Филинь», 1998. – 368 с.
8. Помыткина Л. В. Психологические особенности принятия студентами стратегических жизненных решений / Л. В. Помыткина // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – М. , 2013. – № 04 (51). – С. 308-313.
9. Роменець В. А. Історія психології XVII століття [Текст]: навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Вища школа, 1990. – 368 с.; – С. 23
10. Санников А. И. Психология жизненного выбора личности [Текст]: монография / А. И. Санников. – Одесса :

Изд-во ВМВ, 2015. – 312 с.

11. Санников А. И. «Решимость» и «решительность» в психологической системе принятия личностью жизненных решений / А. И. Санников // Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Сєверодонецьк, 2016. – № 1 (39). – С. 201-213.
12. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень : монографія / В. М. Чернобровкін. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 448 с.

References (Transliteration):

1. Ball Gh. O. (2008). Oriientyry suchasnoho ghumanizmu (v suspilnij, osvितnij, psykhologhichnij sferakh) [Landmarks of modern humanism (in the social, educational, psychological spheres)] (2nd ed., rev.), (pp. 101-107). Zhytomyr : Ruta, Volynj [in Ukrainian].
2. Ivannikov V. A. (2006). Psikholoricheskie mekhanizmy volevoi reruliatcii [Psychological mechanisms of volitional regulation] (3rd ed.). Saint Petersburg : Piter [in Russian].
3. Ilin E. P. (2009). Psikhologiiia voli [Psychology of Will] (2nd ed.). Saint Petersburg : Piter [in Russian].
4. Karpov A. V. (2003). Psikhologiiia priniatii resheniia [The psychology of decision-making]. Iaroslavl : W.ed. [in Russian].
5. Kornilova T. V. (2014). Tolerantnost k neopredelennosti i emotsionalnyi intellekt pri priniatii reshenii v usloviiakh podskazki [Tolerance to uncertainty and emotional intelligence when making decisions in terms of prompting]. Psikhologiiia. Zhurnal Vysshei shkoly ekonomiki. – Psychology. Journal of Higher School of Economics. Vol. 11, 4, pp. 19-36 [in Russian].
6. Moliako V. A. (1994). Problemy psikhologii tvorchestva i razrabotka podkhoda k izucheniiu odarennosti [Problems of the psychology of creativity and the development of an approach to the study of giftedness]. Voprosy psikhologii – Questions of psychology, 5, pp. 86-95 [in Russian].
7. Plaus S. (1998). Psikhologiiia otsenki i priniatii reshenii

[Psychology of evaluation and decision-making]. M.: Filinie [in Russian].

8. *Pomytkina L. V.* (2013). Psikhologicheskie osobennosti priniatiia studentami strategicheskikh zhiznennykh reshenii [Psychological characteristics of students taking strategic life decisions]. Aktualnye problemy gumanitarnykh i estestvennykh nauk – Actual problems of the humanities and natural sciences, 4 (51), pp. 308-313 [in Russian].

9. *Romenecj V. A.* (1990). Istorija psikhologhiji XVII stolittja [History of psychology XVII century], (p. 23). K. : Vyshha shkola [in Ukrainian].

10. *Sannikov A. I.* (2015). Psikhologiiia zhiznennogo vybora lichnosti [Psychology of life choice of personality]. Odessa : Izd-vo VMV [in Russian].

11. *Sannikov A. I.* (2016). «Reshimost» i «reshitelnost» v psikhologicheskoi sisteme priniatiia lichnostiu zhiznennykh reshenii [«Decisiveness» and «resolve» in the psychological system of making the personality of life decisions]. Teoretychni i prykladni problemy psikhologhiji – Theoretical and applied problems of psychology: Collected Works East Ukrainian National University of Vladimir Dal, 1 (39), pp. 201-213 [in Russian].

12. *Chernobrovkin V. M.* (2010). Psykhologhija pryjnjattja pedagoghichnykh rishenij [Psychology of making pedagogical decisions]. Lughansjk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Sannikov Aleksandr

Doctor of Psychological Sciences, senior researcher, associate Professor, Department of Theory and Methodology of Applied Psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa (Ukraine)

SUBJECTIVE TRANSFORMATION OF THE SITUATION IN THE SYSTEM OF DECISION-MAKING OF THE PERSONALITY

ABSTRACT

The article presents the results of an analysis of the mechanism of choice and decision-

making by the personality. The existing ideas about the choice, decision-making and the correlation between them in the works of domestic and foreign scientists are described. It is found that the decision-making is a consequence of subjective transformations of the life situation. Classification of real and virtual life situations is proposed. The content, components and psychological essence of the studied phenomenon - the subjective transformation of the situation - are specified. The author's concept of the psychological system of decision-making by the personality is offered. The basic concepts are defined and the interpretation of the system elements is given: decision, life decision, situation, life situation, virtual situation, decision-making criteria. The criteria for the correspondence of the decision to the requirements of the system are singled out: situationality of the life decision, structural integrity, functional and subjective utility. The functions and actions performed by the decision-making system on each transformation are described. The activity of various combinations of system components on each transformation is shown. The results of the analysis and the structural diagram of the given psychological system, the features of the transformation of the life situation, aimed at the choice, acceptance and implementation of the decision by the personality are presented.

Key words: decision making, life choice of the personality, decision-making mechanism, components of a choice situation.

Санников Александр Ильич

Доктор психологических наук, старший научный сотрудник, доцент кафедры теории и методики практической психологии, Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Одесса (Украина)

**СУБЪЕКТИВНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ
СИТУАЦИИ
В СИСТЕМЕ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ
ЛИЧНОСТЬЮ**

Аннотация. В статье изложены результаты анализа механизма выбора и принятия решений личностью. Описаны существующие представления о выборе, принятии решения и соотношении между ними в работах отечественных и зарубежных ученых. Установлено, что принятие решения является следствием субъективных трансформаций жизненной ситуации. Предложена классификация реальных и виртуальных жизненных ситуаций. Уточнено содержание, компоненты и психологическая сущность изучаемого феномена – субъективной трансформации ситуации. Предложена авторская концепция психологической системы принятия решений личностью. Определены основные понятия и дана интерпретация элементов системы: решение, жизненное решение, ситуация, жизненная ситуация, виртуальная ситуация, критерии принятия решения. Выделены критерии соответствия принятого решения требованиям системы: ситуативность жизненного решения, структурная целостность, функциональная полезность, субъективная полезность. Описаны функции и действия, которые выполняет система принятия

решений на каждой трансформации. Показана активность различных сочетаний компонент системы на каждой трансформации. Представлены результаты анализа и структурная схема данной психологической системы, особенности трансформации жизненной ситуации, направленные на выбор, принятие и реализацию принятого решения личностью.

Ключевые слова: принятие решения, жизненный выбор личности, механизм принятия решений, компоненты ситуации выбора.

Дата отримання статті: 12.10.2017

Дата рекомендації до друку: 25.10.2017